

Dr. Felix Lepp

Hispania haigus

AR-1443

20
69

111-2
1-1

A-4179

Hispaania haigus ja influentsa.

Dr. Felix Lepp.

AR-1443

Põhja-Balti Arstide Seltsi Tartu osakonnas peetud kõne.

Lm. 619

Tartus, 1918.

Õieti Kirjastuse-Ühikuse „Postimehe” kirjastus

S I S U :

I. Nakkajate	stest üldise	8
II. Influenta laialilagunemine enne ja nüüd		7
III. Influenta sünnitajad — pisilased		10
IV. Influenta algus, tundemärgid ja mõju inimese organismi pääle		13
V. Arstimine		15
VI. Kuidas haiguse eest hoida		13

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

33136038

I.

Nakkajatest haigustest üleüldso.

Nakkajate haiguste ajalugu on niisama wana, kui inimese sugu. Kirjeldatakse juhtumisi endistest aegadest, kus nad maailma rahwaste keskel oma häwitamisetööd on teinud, kus terwed riiklised pöörded selle tagajärjel tekkinud, kus nii mõnedki suguharud on wälja surnud. Iseäranis kuulsad ja tuntud on selle poolest: katk, rõuged, koolera j. n. e. Katku nime kuuldes on juba wanal ajal wärisetud ja hirmu tuntud, nagu Greeka kirjanikud Homeros ja Herodotes kirjutawad ja piiblist näha on.

Nakkajate haiguste tekkimine nende häwitawa mõjuga on põhjust andnud isesugustele arwamistele. Seletati, et nakkajad haigused komeetide ilmumisega ja wulkaanide tegewusega seotud on. Komeetid ja wulkaanid sünnitada terwisele kahjulikka muudatusi õhus ja laotada haiguseidusid õhku mööda laiali. Tähetargad kuulutasid tähtede ja planeetide järele nakkajaid haigusi ette, kindlasti uskudes, et päikene, kuu ja tähed inimliste asjade pääle iseäralist mõju awaldawad.

Piltidel kujutati nakkajaid haigusi „kurjawaimude“ näol, kes õhu mürgise auruga ära rikuwad ja hirmsaid haigusi sel teel rahwastele kaela saadawad. Isegi looduseuurija Linné kirjutab, et Norra metsades isesugune olewus — furia infernalis — mitmel korral, kui Linné looduse uurimistel metsas käinud, talle kallale kippunud, raskeid haigusi sünnitades,

Nakkajate haiguste vastu wõitlemiseks on wäga mitmesuguseid abinõusid tarwitatud. Nii näituseks soowitati weel 17. aastasajal suurtükilaskmist, et õhus olewaid haigusi sünnitawaid loomakesi eemale tõrjuda. loodeti selle juures, et nad müra kartes ära lendawad.

Neis ettekujutustes peitub rohkem müstikat, kui kainet arusaamist.

Siiski tulid arstid, teadusemehed j. t. juba wanal ajal arwamisele, et nakkajate haiguste põhjuseks midagi elawat on, mis paljale silmale näha ei ole. Rooma teadusemehes M. T. Varro (116—27 e. K.) kirjutab, et soodes wäiksed paljale silmale nägemata elawad olewised on, kes suu ja nina kaudu inimese kehasse tungiwad ja sääb raskeid haigusi tekitawad. Weni arst Plenzicza kirjeldab 1762. a. omas raamatus „Opera medico-physica“ rõuge ja sarlaki haigusi ja nimetab nende haiguste põhjuseks wäikseid mikroskoobilisi elawaid olewusi. Nõnda oldi kindlas arwamises, et nakkajate haiguste sünnitaja eluwõimuline on ja inimese organismis sigineb ja kaswab, teda nimetati „*contagium vivum*“ — elawaks mürgiks. Sel korral oli see ainult arwamine ilma faktide tõendusteta, kuna uuema aja teadusliste uurimiste põhjal, nimelt mikroskoobi abil, see tõeasjaks on tunnistatud.

Mikroskoobi ülesleidmine tõi arstiteadusesse põhjapanewaid muudatusi ja selgitas nakkajate haiguste tekkimist.

Enk küll esimene van Leeuwennocki üles leitud mikroskoop puuduline oli, siiski suudeti tema abil 1683. a. tõeks teha, et meie ümbruses meie nägemata pisielukad — mikroorganismid — pesitsewad. Kõigiti täiendatud mikroskoobi abil on pisilasi uuritud, iseäranis XIX. aastasaja teisel poolel. Pisilasi on leitud inimesesooles kasulikku ja kahjulikku — haiguse sünnitajaid. Wiimaste hulka kuuluwad ka nakkajate haiguste sünnitajad. Uuemal ajal on kordaläinud suurema jao nakkajate haiguste tekitajaid pisilasi — *bacillasi* — üles leida.

Üleüldse tuleb aga nakkajate haiguste päale vaadata, kui organismi wõitluse päale pisilastega, kes kehasse on sattunud.

Nakkajatel haigustel on järgmised iseäraldused:

Esiteks — nakkawus. On tähele pandud, et terve inimene haigega ehk asjadega, kus haiguseidud küljes, kokku puutudes ka ise haigeks jääb, kui tal selle haiguse vastu kaitse puudub.

Teiseks — nakkajate haiguste arw kasvab. Esimesele haigeksjäämise juhtumisele järgneb teine, kolmas, kümned, sadanded, tuhanded j. n. e.

Kolmandaks — haiguse kuju, mida ühelt poolt pisilaste signemine nende toksiinidega — pisilaste ainete wahetusel tekkinud mürk — sünnitab ja teiselt poolt organismi wõitlus pisilaste vastu. Haiguse tundemärgid tulewad nähtawale mõni päew pärast pisilaste kehasse sattumist.

On tähele pandud, et kui inimene korra üht nakkajat haigust on põdenud, siis omandab tema selle tõbe vastu kas ajutise ehk jäädawa mittewastu-wõitlikkuse — immuniteedi.

Nii mõnedki wõiwad tõendada, et nad nakkawat haiget, kas rõuge-, leetri-, soojatõbist j. n. e. on põetanud, ise aga sellejuures mitte haigeks ei ole jäänud. Niisugusel juhtumisel wõib oletada, et põetajal immuniteet on.

Uuemal ajal wõib organismi teatawate haiguste vastu kunstliselt antitoksiinid — mürgihawitajaid — walmistama sundida. Näituseks kaitserõugete panemine, mida laienalt tuntakse. Häde tagajar gedega õnnestas läinud sõjaajal ka rõugepanemine koolera, sooja- ja kõhutõbe vastu. Selleks pritsiti kolm korda umbes nädalise waheaja järele wedelikku kus pisilased surmatud — vaktsiinat — tervele inimesele naha alla. Muidugi mõista et soojatõbe vastu soojatõbe vaktsiinat, koolera vastu koolera vaktsiinat j. n. e. wõetakse. Wäljaliselt põeb inimene nimetatud haiguse kergelt ja hädaohuta 1—3 päewa jooksul läbi, kuna organism teatud haiguse vastu pikemaks ehk lühemaks ajaks immuniteedi omandab

Nakkajate haiguste vastu ei ole inimese organism mitte nii abitu, kui arwatakse. Temal on terwe rida kaitseabinõusid. Pisilaste sissetungimise teedel on wahid olemas, kes takistawad neid sissepääsemast: Nahk oma sarwkorraga, kui ta mitte wigastatud ei ole, kaitseb suuremat jagu keha nende eest. Sattuwad pisilased ninasse, wõiwad nad karwakeste ehk limanaha külge peatama jääda, kust nad aewastuse ehk ninanuuskusega wõiwad wälja heidetud saada. Sattuwad nad hingamiseteed mööda sügawamale, säält wõib limanaha ärituse tõttu tekkinud kõhahoog nad wälja heita.

Keemilistest teguritest oleks maos soolahapet ja soolikates sappi nimetada, nende mahlade mõju häwitab pisilasi.

Bioloogilistest teguritest oleks harilikult soolikates pesitsewate pisilastekogu wõitlust kogemata wäljastpoolt sinna sattunud patogeeniliste — haigust sünnitajate — pisilastega nimetada.

Pääle wäliste takistuste on weel palju kindlammaid sisemisi kaitseaineid olemas: aleksiinid, aglutiniinid, opsoniinid, prezipitiinid, antitoksiinid, antifermentid j. n. e. Need kaitseained sünniwad inimese organismi elawate rakukeste töö waral ja kõik nad kaitsewad organismi patogeeniliste pisilaste ja nende toksiinide vastu.

Haiguse kõik oleneb organismi kaitseainete wõitlusest patogeeniliste pisilastega. Kui kaitseolluseid jätkub pisilaste ja nende mürgi kahjutaks tegemiseks, siis jääb tõi tulemata. Kui aga organismi kaitseomadused mõnesuguste tegurite mõjul, nagu nalg, alatoitus, üleliigne waimline ja kehaline wäsimus, külmetamine, pahad terwishoiu-olud j. n. e. halwatud saawad, siis wõiwad haiguseidud — pisilased — kehasse sattudes siginema ja mürki sünnitama hakata. Inimese organism omaltpoolt hakkab suuremal hulgal mürgihäwitajaid wäljatöötama, mis häwitawalt pisilaste mürgi pääle mõjuwad. Organism wõib wõitjaks jääda ja haiguse kõik terweks saamisega lõppeda. Sattub aga korraka inimese kehasse suur hulk häwitawalt mõjuwaid toksiinisid, nii et see organismile liig ootamata, kiitselt tuleb, siis wõib haigus ka surma tuua.

II.

Influenta laialilagunemine enne ja nüüd.

Influenta ehk Hispaania haigus kuulub nakkajate haiguste hulka, mis oma kahjulikku mõju kogu organismi ja tema elundite talituse päale ei jäta awaldamata. Influenta võib kas üksikute juhtumistena ette tulla ehk, taudina laiemaid rahwakihte tabades, ühest maakonnast teise rännata ja wiimaks wõrdlemisi lühikese aja jooksul — kogu maailma rahwaste hulgas laialilagunedes oma häwituseööd teha. Influenta taudid on kuni 16. aastasajani õhtu poolt tulles hommiku poole liikunud, mida 1387, 1557 ja 1593 a. taudid kindlasti on näidanud. 16. aastasajast alates on influenta taud hommiku poolt õhtupoole liikunud.

Teateid influenta kohta leidub kirjanduses 855 a. alates. Influenta laialilagunemine sel aastal Persias oli ajalooliste sündmustega seotud. Araablase sõjakäikude tõttu Persiasse said sääl põlluniisutuse kaanaliid häwitatud, millele wiljakaalus oma tagajärgedega jälgis.

Influenta Euroopasse ilmumist on 1173. a. tähele pandud, nii siis ajal, kus Lääne-Euroopa, iseäranis aga Saksamaa laialised rahwahulgad feodaalkorra surwe, paawstide (Grigoriuse VII) kurnamise j. n. e. tõttu majandusliselt kobutawalt wiltsalt elasid.

Üht suuremat ja laialisema ulatusega influenta taudi õpiti tundma 1387. a. rahutusterikkal ajal: mongoolide liikumine Aasias ja Ida-Euroopas; Wat Tyler'i mäss majanduslisel alal Inglismaal; wõitlus linnade ja feodaalrüütlite wahel Saksamaal; poolakate wõitlus germaanlastega j. n. e.

Oma nime influenta sai see haigus 1743. a. Inglismaal. Dr. Huxam arwas selle haiguse põhjuseks õhuwoolu mõju ja nimetas teda influentsaks, (Ladina keelsest sõnast *influo* — sisse woolama), sest siis peeti rahwa hulgas, nagu nüüdki, paha ilma üleüldse haiguste põhjuseks ja sünnitajaks. Prantsusmaal nime-

lati 1742/43. a. seda tõbe grippiks (*gripper* — äkitselt tabama, haarama), sest tema äkiline ootamata algus oli selajal esimeseks tundemärgiks iga haigeeks-jäämise juures. Selsamal põhjusel kutsuti teda Saksamaal „Blitzkatarrh'iks — walgukatarriks. Rahwa keskel kandis ta mõnel pool ka „uue haiguse“ nime, mida nüüd ka meie kodumaal on kuulda.

Suur influentsa taud sai oma alguse 1781 Indias Inglise sõjawäe hulgas, siit kanti ta läbi Aasia, Wene- ja Soomemaa kogu Euroopat mööda laiali.

Ka rewolutsiooni aegadest 1847—48 a. leidub arstlistest aruannetest teateid influentsa kohta. Aja-sündmuste kõrwal jäid ta iseäraldused siiski warju, ehk see tõbi küll Euroopas, Algieris, Egiptuses ja Põhja-Ameerikas häda ja kahju sünnitas.

Olgu weel ühest kõige tähtsamast ja kõige suuremast influentsa taudist nimetatud. Influenta ise-loomulisemad omadused, nakkawus ja ülikiire laialilagunemine, tulid täielisel määral 1889—90. a. taudi ajal nähtawale. 1889. a. suwel algas ta Buhaaras. Oktoobri esimestel päewadel ulatas influentsa taud juba Tomskini — Siberis, kahe nädala järele ei olnud Ida-Euroopas ühtegi tuntawamat linna, mille elanikkä influentsa taud ei oleks tabanud. Kiiresti läks laialilagunemisekäik üheltpoolt Austria-Ungari sihis, teiselt poolt Rootsi ja Norra sihis Saksamaa poole edasi. Saksamaal, iseäranis hoogu wõttes Baltimere äärses linnades, ei jäänud influentsa taud mitte peatama, waid jõudis weeteede ja maisamaa kaudu detsembris ka Prantsusmaale. Selsamal ajal pandi ta ilmumist ka Hispaanias ja Inglismaal tähele. Weebbruaris 1890. a. oli ta juba otsaga Ameerikas, kus ka seekordne taud lõppes.

Kui kuuldi, kuidas influentsa naabruses laiali lagunes, tehti nalja ja pilgati, kui aga taud oma ümbruskonnast ohwrid nõudis, muutus asi tõsiseks. Mõned katsusid rikkaliku alkohooli tarwitamisega haigust eemale peletada, aga haigus ei jäänud tulemata, waid sünnitas — just nendele, kes alkohooli tarwi-

tasid, suuremat waewa ja kannatust. Teised katsusid saarte pääle eest ära põgeneda. Ka see ei päästnud neid haiguse käest: niipea kui ühendus maa ja saare wahel algas, oli ka haigus nende juures külaliseks.

On ka inimesi, kes eneses influentsa pisilasi ilma paha tagajärjeta woiwad kanda ja päält näha terwetena, selle tõbe laialilaotajateks olla. Haiguse kuju wõib teinekord sedawõrd kerge olla, et inimene oma ametikohuseid täita suudab ja ühtlasi sellega haiguseidusid laiali külwab.

Niisuguste rohkete pisilaste edasikandmise võimaluste tõttu laguneb influentsa väga kiirelt laiali, kuid taudi häaks omaduseks on, et ta niisama ruttu ja ootamata kui tuleb, ka ära kaob.

Käesolewal 1918. aastal on influentsa taudi sarnane haigus kõige päält Hispaanias ilmunud, kust ta iga ilmakaare poole edasi on kantud. Hispaanias pääsis see taud liig äkitselt ja ootamata lahti. On arwamisi, et Hispaania haigus isesugune tõbi ja tema sünnitaja isesugune pisilane on. Nendel juhtumistel, kus iseäranis kopsupõletik nähtawale tuleb, on mitmetseltsi pisilasi leitud, mida ka enne 1918. a. uurimiste waral tõeks on tunnistatud. Kirjeldatakse juhtumistest, kus ka endistel influentsa aegadel haige rögast Pfeifferi ülesleitud pisilast ei ole korda läinud leida. Suuremjagu teadusenihi on arwamisel, et meil ka käesolewal aastal influentsaga tegemist on, ehk küll selle tõbe juures isesuguseid iseäraldusi tundma on õpitud. Influentsa taud ei ole Hispaania elanikka mitte liig raskel kujul tabanud, surma juhtumisi on sõrdlemisi wähe ette tulnud. Suwe algul ilmusid ajalehtede weergudel teated influentsa laialilagunemisest naabrirahwaste keskel. Suwel üllatas see taud Saksamaa linnade elanikka raskemal kujul ja wähem kiire kaswamise ja laialilagunemisega, kui hispaanlasi. Suwe lõpupoole wähenesid Saksamaal haigeksjäämise juhtumised. Inglismaal selle wastu hakkasid nad alles kaswama. Põhjamaadel — Daani, Norra- ja Rootsimaal tuntawat influentsat üksikute juh-

tumistena, aga siiski wõib ka sääl weel rohkearwulisi haigeksjäämisi ette tulla.

Sügisel hakkas influentsa Saksamaal uuesti hoogu wõtma, seekord ei jäänud ta aga enam linnadesse peatama, waid lagunes ka igale poole maale laiali. Haiguse kuju oli palju raskem, kui suwel. Haigeid sureb iseäranis palju nendel juhtumistel, kus kopsu-põletik kaasas käib.

Wii naste teadete põhjal on influentsa juba Aafrikasse jõudnud. Nii näib siis see taud ka käesolewal aastal kogu ilmarahwaste keskel laiali lagunewat.

Meie kodumaal on suuremaarwulisi infuulent-sasse haigeksjäämisi ette tulnud 1886. a., mis ajast ta nime ka meie juures laiemalt tuntakse.

Käesolewal 1918. aastal on influentsa meie kodumaale arwatawasti Saksamaaga läbikäimise tõttu ilmunud. Ta awaldus juba suwe lõpupoole, pääasjalikult küll linnades. Hoogsalt lagunes ta aga laialisügisel, sest just sügis, mõjudes õhu niiskuse ja ilmade muutlikkusega nõrgestawalt inimese organismi päale, loob influentsale wastuwõtlikuma pinna. Järjest suuremal arwul tabab haigus inimesi. Mitte ainult linnas ei põe sagedasti terwed perekonnad, waid ka maal, tihti on isegi terve küla korraga haige, nii et põetajaidki ei leidu. Haiged on sunnitud niisugusel korral ise enese eest hoolitsema. Enneaegne ülestõusmine wõib aga kaashaiguste, nagu kopsu, kõrwa j. n. e. ilmumisele põhjuseks olla. Wiimased wõiwad aga inimese terwist häwitada, teda ka hauda wiia.

III.

Influentsa sünnitajad — pisilased.

Mikroskoobi abil on korda läinud tõeks teha, et igal pool ja igas kohas looduses paljale silmale nägemata pisielukad — mikroorganismid — elut-

sewad. Miljardilised hulgad ümbritsewad inimest ja saadawad teda nägemata tema eluteel. Nad tungiwad inimese kehasse küll waenlastena, haigusi sünnitades, küll sõpradena. Lugemata hulk leidub neid toidus, mis sööme, wees, mis jooime ja õhus, mis sisse hingame. Meie riided, keha j. n. e. kihab pisilast-st. mille hulgas ka haigusisünnitajaid — patogeeniilisi — pisilasi leidub, kuigi kasulikkudest palju vähem.

Pisilaste eluawaldus, liikumine, kaswamine, siginemine on alatise energia kulutusega seotud, sellepärast on toit nendele nõndasama tarwilik, nagu kõigile elawatele olewustele. Sattuwad pisilased neile kohasele pinnale, kus niiskus, soojus, toit j. n. e. nende nõuetele wastawad, siis wõiwad nad ülikiiiresti sigineda. Nii näituseks leiti 1000 liitris õhus, mis koolitunni algul klassist uurimiseks wõeti, 300 pisilast, tunni lõpul wõetud õhust aga 4000 pisilast. Influenta pisilane, näituseks, wõib wastawates elutingimistes kiiresti sigineda ja 24 tunni jooksul wõib ühest 17 miljoniine hulk kaswada. Kuid kaugeltki ei ole nende elutingimised mitte nii hääd, ühtlasi ka nende siginemine.

Et pisilased ka kõha ja aewastusega õhku satutada ja haigusi sünnitada wõiwad, näitab järgmine katse: inimene loputas suud weega, milles temale kahjuta pisilased elutsesid; mitmesugusesse kaugusesse inimese ette asetati terve rida pisilaste toiduolusi; inimene kõhis suud nende nõude poole hoides; leiti et needsamad pisilased, kes olid inimese suu loputuses, kaswasid ka weel nendes nõudes, mis 9 meetrit kõhijast eemal seisis. Nii wõiwad siis ka haiguseidud kõhides 9 meetrini ulatada.

Korné laskis põranda waipast, mis tiisikusehaige rögaga kokku szanud ja ära kuiwanud, tolmu wälja raputada 75 kubikmeetrilises ruumis, kus 48 meresiga elutsesid. Meresead on aga wäga wastuwõtlikud tiisikusele ja 47 nendest jäid kopsutiisikusse haigeiks ja surid, kuna üks eluga pääsis. Siis paigutati mitu meresiga wäga mitmesugusesse kaugu-

sesse tiisikusehaigest. Merasead olid sunnitud tiisikuse pisilasi sisse hingama, mis haige kõhaga õhku sattunud ja kõik need, kes haigest kuni 1¹/₂ meetri kauguses olid, surid tiisikusse. Inimesel on aga palju suurem võimalus haigeks jääda, sest ta hingab ju palju rohkem õhku sisse, kui meresiga. Nõnda võib tiisikusehaige oma kõhaga selle tõbe sünnitajaid õhku laiali laotades kaaselanikkudele seda tõbe edasi anda, iseäranis aga neile, kes haigega ühes ruumis pikemat aega on sunnitud elama, üht ja neidsamu asju tarvitades.

Influentsat tunti enne 1892. a. ainult tema tüüpiliste väliste tundemärkide järele. Alles 1892. a. läks Dr. Pfeiffer'il Berliinist korda isesugust pisilast (*bacillust*) influentsa haige rögest üles leida. Ta on pisikene pulgakene, tuhandakordsel suurendamisel värvitult nähtaw.

Ühe millimeetri pikkuse pulgakese saamiseks tuleks 1000—2000 influentsa pisilast pikku teine teise otsa mahutada, põigiti aga 3000—5000. Ühte kubik millimeetrise mahuks neid ligilähedale 10 miljoni.

Katsete waral on tõeks tehtud, et influentsa loomadele ei nakka. Kui ka suurem hulk pisilasi looma kehasse pritsida, ei tule haiguse tundemärgid mitte nähtawale, waid loom sureb ära.

Pääsjalikult pesitseb influentsa pisilane inimese organismis — tatis, rögas ja ka limanahas. Väljaspool inimese organismi on tema eluiga lühike. Seda pisilast on ka tiisikusehaige kopsudest leitud, kust ta juhtumisi ka influentsa edasikandmiseks tihti põhjust võib anda. Jochmann ja Krause on lapse rögest, kes läkastuskõha põdes, influentsa pisilasi leidnud.

Selle haiguse juures on uurimistel tähele pandud, et ka influentsa sarnaseid haigeksjäämisi ette tuleb, kus Pfeifferi ülesleitud pisilasi leitud ei ole, kuna haiguse tundemärgid aga enam-wähem tüüpilised on.

IV.

influenta algus, tundemärgid ja mõju inimese organismi pääle.

Influenta tõbi tabab iseäranis rohkel arwul täiskaswanuid ja suuremaid lapsi. Wähem nakkaw on see haigus wäikestele lastele, ka haiguse kuju on wiimaste juures kergem. Rinnalastel ei ole influenza karta, nad jääwad suuremalt osalt ka siis terweks, kui ema ehk amm seda põewad. Influenta nakkab igale inimesele, kes haiguse idudega kokku puutub; ainult need, kes lähemas minewikus seda tõbe põdenud, on tema eest enamwähem kaitstud.

On aga üksikuid juhtumisi ette tulnud, kus üks ja sama inimene lühema aja jooksul kaks, koguni kolm korda influenza on põdenud. Nõnda ei järgne influenza haigusele mitte täieline immuniteet.

Kui influenza pisilased hingamiseteede kaudu kehasse on jõudnud, tulewad haiguse tundemärgid mõne tunni ehk 1—3 päewa jooksul nähtawale. Inimene võib õhtu terwena magama minna, kuna hommiku haigus täiel hool on. Tõbi algab harilikult äkitselt palawiku ja külmawärinaga. Mõnel juhtumisel tundub ka enne haigeksjäämist pääwalu; walud nagu liiguks ühest kehajaost teise, küll pääd, küll selga, ristluid ja kõiki liikmeid tabades. Muutub haiguse kuju raskemaks, siis järgneb paha nõrkuse tunne, isupuudus ja otsata suukuiwamine. Silmis, kui neid liigutatakse, tundub rõhuwat walu. Iseäranis talwel on nohu ja kõha peaaegu alati olemas, kurk on neelatamisel tundelik, hingamiseteedes — hingekõris ja hingetorus kõrwetaw walu. Mõnel juhtumisel, iseäranis suwel, teeb waewa südameläikimine, oksendamine, kõhuwalu kõhust lahtiolekuga. Suuremalt jaolt on haigus 24 tunni jooksul oma arenemise ripule jõudnud. Soojus tõuseb harilikult 38,5° kuni 39,5°, üksikutel juhtumistel ka 41°. Haiguse ajal tuleb tihti soojuse alanemist ja uuesti tõusmist ette.

Haiguse kaju võib kerge ehk raske olla. Kergematel juhtumistel kestab haigus 3—4 päewa, raske-
matel — nädal ehk poolteist nädalat. Üleüldine
nõrkus, wäsimus, lihakstewalu j. n. e. tarwitawad aga
pikemat paranemise aega.

Influentsal käib teistest haigustest kõige sage-
damini kopsupõletik kaasas, kas raskemal ehk ker-
gemal kujul, üht kopsu osa ehk ka terwet kopsu
tabades. Kopsupõletik raskel kujul on sagedasti
surma põhjuseks, iseäranis aga nende inimeste juures,
kes enne seda mõnesugust kopsutõbe on põdenud.
Kopsupõletik võib ka influentsa järelhaigusena ette
tulla, mida inimene siis võib saada, kui ta liig wara
woodist wälja tuleb, sest influentsa järele muutub
inimese organism haigustele üleüldse wastuwõtli-
kumaks.

Siis käib influentsaga kaasas ka kõrwapõletik,
mis suurt walu võib sünnitada, mädajooksu tekitada
ja mõnel juhtumisel ka kuulmise kaotamisele wiia.
Kui kõrwapõletikku hooletusesse jäetakse, võib ta
pääaju kestade põletikku ja sellega ühes ka surma tuua.

Südamenõrkus võib influentsa puhul haiguse
esimestel päewadel äkilise surma põhjuseks olla. Kui
haiguse müra kehasse sattub, hakkab weri selleks
kaitseaineid walmistama, et mürki kahjutaks teha.
Kui aga toksiinid palju weresse kogub, siis woiwad
nad südame töö päale halwawalt mõjuda, millele surm
järgneb.

Influentsa kahjulik mõju weresoonte päale awaldub
werejooksus ninast, perasoolest j. n. e. On werejooks
pääajus olnud, siis järgneb halwatus, mis suuremalt
jaolt mõne nädala ehk kuu rawitsemise järele terweks
sazmisega võib lõppeda.

Influentsa on laialt tuntud tõbi, mis igal pool
on ohwrid nõudnud, häda ja wiletsust järele jättes.
Taudi ajal 1889—90. a. pödesid Saksamaal 50 miljo-
nist elanikkudest enam kui pool influentsat. Surma
saanud oli neist 66 tuhat inimest, nende hulka ka
neid arwates, kes kaashaiguste kätte surid. Kui üle-
üldist surewuse arwu 66 tuhat wõrrelda selle arwuga

— umbes 34 tuhat, kes Saksa-Prantsuse sõjas hukka said, siis võib järeldada, et 1889—90. a. influentsa taud palju suuremaid inimeseohwrid nõudis, kui selleagne sõda.

Kuid siiski on surewus influentsa taudi ajal palju vähem, kui teiste nakkajate haiguste juures.

Surewust Saksamaa suuremates linnades selgitab tabel Saksamaa terwishoiuameti aruandest nowembrist 1889. a. kuni jaanuarini 1890. a.

K o h t	Surewus 1000 elaniku kohta aastas						
	Nowem-ber	n ä d a l a s k u n i					
		7.d ets.	14. dets.	21. dets.	28. dets.	4. jaan	11. jaan.
Danzig. . .	20,4	27,5	27,0	47,5	61,0	52,2	34,1
Berliin . . .	18,7	20,6	27,2	32,4	37,7	32,0	26,2
Köln . . .	18,0	24,7	23,7	24,5	29,5	51,0	52,2
Hamburg . .	19,7	20,6	25,1	26,0	26,0	31,0	32,1
Kiel. . . .	25,9	27,7	33,5	42,5	69,6	36,1	39,6
Hannover. .	28,1	21,2	20,5	21,0	25,0	33,2	35,8

Ses tabelis on surewus nimetatud kohas nädalas kokku wõetud ja 1000 elaniku kohta aastas välja arwatud. Ühelt poolt näitab see tabel influentsa taudi surewuse kaswamist ja tema kahanemist; teiselt poolt, et surewus üksikutes kohtades väga mitmesugune on. Igatahes on vähem surewus saäl, kus terwishoiu-olud paremad.

V.

Arstimino.

Influentsa haiguse wastu ei ole veel spetsiifilist rohtu olemas, mis selle haiguse sünnitaja pisilase päale häwitawalt mõjuks. Influentsa ja üleüldse nakkajate haiguste rawitsemise ja arstimise juures peame inimese organismi jõu kokkuhoidmise ja tõstmise eest hoolt kandma. Üleliigne jõukulutus hoitakse ära,

kui inimene esimeste haiguse tundemärkide ilmumisel, nagu külmawärin, pääwalu, isupuudus j. n. e., pikali woodis olles haiguse kujunemisele wastu astuks.

Mõned arstid on küll soowitanud influentsa haigust hoolsa töö ja liigutuste waral ära hoida, see aga ei ole mitte otstarbekohane, waid kahjulik.

Influentsa haiguse rawitsemisel, kui juhtumine harilik, iseäranis haiguse tulekul, on soojus tähtis: Tuleb rohkesti kuuma teed ja limonaadi juua. Kuum wesi ajab keha soojaks, kustutab janu ja tõstab organismi kalduwust higistamisele, mis iseäranis esimesel haiguse päewal soowitaw on. Tarwilisel korral wõiks higistamist ühe *aspiriini* ehk *chiniini* (0,3) pulbriga tõsta, mida siis kuuma teega juua tuleks. Higistamise järele läheb pää selgemaks, walud vähemaks ja enesetunne paremaks. Kuigi järgmisel päewal tundub, et haigus lahkuma hakkab, ei tohi woodist weel wälja tulla. Peaks haigusekäik raskema kuju omandama, peab higistamise tõstmist rohtude waral ehk kuumutamistega ära jäetama, sest see mõjuks nõrgestawalt kogu organismi pääle. Ka haigena saunas käimine on keelatud.

Leidub hulk rohtusid, mis selle tõbe wastu on soowitatud. Suurem jagu neist on wäga kahjulikud, iseäranis need, mis inimese organismi uimastawad, ühtlasi ka keha kaitseabinõude pääle halwawalt mõjuwad.

Üleüldse jäetagu rohtude määramine arsti hooleks.

On kuumus kõrge ja pääwalu suur, tuleb pääl külmawee lapp hoida, mida waja uuendada, kuni walu väheneb.

Südame läikimise, pööritamise ja kõhuwalu wastu on hääl kuum kompress ehk kuum kaerakott rindu all ja kõhu pääl hoida. On kõht kinni ja teeb walu, siis tuleb pääle soojuse tarwitamise weel perasoolectus — klistiir — teha: lastakse 3—5 klaasi sooja keedetud wett perasoolesse, millele kergendust loow puhastus järgneb.

Kõhu lahtiolekul on tarwis kergelt seeditawaid toitused süüa, nagu jahu-, piimasöökisid j. n. e., kuum kaerakott kõhu pääl rahustab ja vähendab walu.

Suuloputused on väga tarwilikud, vähemalt 6—8 korda päewas, kas boorhappe ehk soolasulatisega. Boorhapet üks teelusika täis, ehk aga soola teelusika otsatäis klaasi wee kohta. Hambaid tuleb harjaga korralikult puhastada õhtu enne magama minekut. Suupuhastus wõib kurgu- ja kõrwapõletikku ära hoida, mis muidu influentsaga kaasas wõiwad käia.

Werejooks ninast tuleb sagedasti kõwa ninanuuskuse ja ka influentsa tagajärjel. Soowitada wõib puhast watti 3% wesiniku ülihapendi sulatisega (*Sol. Hydrogenii hypcroxydati*) märjaks teha ja ninasõõrmed täistoppida, rahulikult pikali olla kuni werewool seisma jääb. Tarwilisel korral tuleb seda korrata.

Kurgu ja kopsuhaiguste puhul tuleb tuba niiskem hoida (mürgade linade ülesriputamisel). Kõha kergendamiseks on kuum piim söögisoodaga socwitaw. Kõha kergendab ja walusid vähendab hää kompress rindu ümber. Selleks kastetakse rinna ümber ulataw riie (4—6 kordne) sooja weesse, wäänatakse suur wesi wälja ja asetatakse rindu ümber; seda korda katab igast küljest üleulataw wahariie ehk lambanahk, kõige pääle tuleb kord willast riidet ehk watti. Kõik need korrad peawad hästi ligikeha seisma. Kompressi tegemiseks olgu kõik asjad walmis pandud.

Üleüldse on raskematel juhtumistel alati arsti nõu ja abi tarwilik.

Kuigi kehasoojus harilikuks muutub, peab haige siiski weel 3—4 päewaks woodi jääma, ehk kui haigus raskemal kujul on olnud, siis pikemaks ajaks. See abinõu aitab influentsa järelhaiguste eest hoida.

Influentsa awaldab kahjulikku mõju ka were kokkuseade pääle. Werewaesus on pahatihti tema tagajärg. Hää toit, puhas õhk ja puhkus oleksid kõige mõjuwamad abinõud, et nakkaja haiguse järelhädasid kaotada.

VI.

Kuidas haiguse eest hoida.

Nakkajate haiguste juures on esimeseks ülesandeks, haiget terwetest eraldada, mis aga influentsa juures läbiwiidaw ei ole, sest ta nakkawus on piiramata suur. Küll peab aga wäikseid haiglasi lapsi, iseäranis neid, kes Inglishaigust põewad ehk kelle juures toitmiserikked nähtawale tulewad, influentsa haigest eraldama, sest wastasel korral wõiks laps influentsa haigeks jääda ja surra. Üleüldse ei tohi lapsi suudelda, ega nende juures taskurätti tarwitada, mis täiskaswanud pruukinud on.

Et haigus pääsjalikult ühe inimese küljest teise külge nakkab, siis ärgu mindagu ka kergemal kujul haige olles üttawate poole, teatri, kiriku ega koosolekutele, sest see oleks kaaskodanikkudele hädaohtlik.

Terwe inimene ärgu tarwitagu haige taskurätti, sest sääli leidub influentsahaiguse idusid, mis sinna köhimise ja ninanuuskuse läbi sattunud. Et haiguse laialilagunemist taskurättide ja üleüldse pesuga, mis haige pruukinud, ära hoida, tuleb neid lehelisega keeta.

Haigega rääkides ärgu liig tema suu lähedale mindagu. Aewastuse, köha ja rääkimisega sattub nägemata peenikese uduga õhku ka palju haiguseidusid, mis sissehingamise puhul haigust tuua wõiwad. Süljelgu haige alati nõusse, kus karbooli- ehk subliimaadisulatis.

Piinliku täpipäälsusega tuleb terwishoiunõudeid täita.

Pestagu alati enne söömist ja söögiwalmistamist käsa.

Ülelligse keha- ja waimlise wäsitamise eest tuleb hoida.

Ilma iwata ehk söömata ärgu mindagu wälja, sest siis ei ole maos soolahapet, mis pisilaste kehasse sattumist takistaks.

Korterid peavad puhtad, walged ja päikese-
paistelised olema; keldri korterid on terwise was-
tased.

Puhas õhk, walgus ja päikene häwi-
tab haiguse idud.

Rahwa terwishoiuolude parandamine ja tõst-
mine on üheks kõige kindlamaks nakkajate haiguste,
ka influentsa, ärahoidmise abinõuks. Aga just terwis-
hoiu-küsimus on meie kodumaal majandusliste ette-
wõtetega wõrreldes wähe edenenu. Nii näituseks,
käiwad tiisikusehaiged lapsed koolis. Laotawad tiisi-
kuse haiguseidusid laiali, nende seltsilased peawad
neid haiguseidusid oma kopsudesse hingama. Kas
ei wõiks see teisiti olla?

Suurem jagu koolilastest peab ummises, rikutud
õhus, kitsastes korterites elama. Sää, kus ühele ehk
puhast õhku jatkuks, elawad 5—6 ehk rohkemgi.
Niisugustel tingimistel peawad paljud meie koolilas-
test omi ülesandeid õppima. Koolis istutakse 5—6
tundi ehk rohkemgi. Säält tullakse koju. isu puudub
ja söök ei maitse. Pää walutab. Asutakse aga uute
ülesannete juure j. n. e.

Tööline on sunnitud majanduslistel põhjustel
kitsastes korterites ja koguni keldriruumides elama.
Suurema osa töökodade nüüdne sisseseade ei wasta
iseegi wähestele terwishoiu nõuetele: ei hoolitseta
küllalt õhupuhastuse eest, ruumid on pimedawõitu,
kitsad, tolmused j. n. e. Terwe rida terwishoidliste
nõuetele wastawaid muudatusi on siin tungiwalt
tarwilikud.

Ametnikud, kooliõpetajad j. n. e. istuwad ja töö-
tawad ka tingimistes, mis terwisele kaugeltki kasu-
likud ei ole.

Üleüldse puuduwad suuremalt jaolt linnainimestel
liigutused wärskes õhus. Wereringjooks ei ole mitte
küllalt energiline, et organismi ainete wahetuse tõttu
tekinud jätistest põhjalikumalt puhastada, et keha
nõnda ütelda „läbituulutada“ ja „puhastada.“ Siin
wõib sport aidata. Asutatagu uisuteesid, mänguplat-

sisid. Korraldatagu jalutuskäikusid, mängusid vabas õhus, suusajooksu j. n. e.

Puhas õhk, valgus, päikene ja terve toit on meie terwise hallikad.

Meie kohus on terveid, värskeid, rõõmsaid, töö- ja elujõulisi inimesi kasvatada. kes võiks igale hädaohule, kas olgu see või nakkaja haigus, julgelt vastu waadata.

g

A

4179